

Jakuta Alikavazovic
VELIKI NIKOLI VEČ

prevedla Špela Žakelj

Nisem je našla jaz. Skupaj s partnerjem in sinom bi morala priti naslednji mesec; a ko je Saša poklical, sem pohitela in prišla prej. Torej jo je našel on, Saša.

V njenem fotelju, mi je rekel in takoj sem zagledala tisti naslanjač iz usnja in jekla z nastavljivim hrbtniščem. Zelo prefinjen stol, ki pa vendarle obljublja in tudi nudi udobje masivnega klubskega fotelja, kakršen bi bil zagotovo vseč moji mami, a zanj ni dovolj prostora v majhni dnevni sobi. Torej se je odločila za lažjo različico – ogrodje ali okostje oziroma preprost naslanjač. Par stoji za majhno osemkotno klubsko mizico iz medenine. Stola sta bila enaka, kupljena sta bila v kompletu, vendar sem dobro vedela, kateri je njen: tisti zraven radiatorja. Drugi, ki je stal pred oknom, je bil, čeprav tega nihče ni rekel in že dolgo ni nihče sedel na njem – drugi je bil moj.

Nekaj let prej je vse okrog mene začelo izginjati. Vse je izumiralo. Živalske vrste, pa tudi nekatere vrednote; nekatere besede, ki so ostale kot prazne ovojnice, potem ko je resničnost, ki so jo vsebovale, izpuhtela. To me je osebno zelo prizadelo in me zaviralo, nedvomno bolj, kot bi bila tedaj pripravljena priznati (priznati *sebi*). Beseda *prijateljstvo* zame ni imela več vsebine, pa tudi beseda *ljubezen* ni imela več vsebine (varanje, razočaranje in gnus so izpraznili njeno vsebino), bila je samo še prazna lupina;

to praznino pa je vendarle še nekaj gnalo naprej; a nisem vedela, kaj. Zdaj, ko jasno vidim stvari, zdaj, ko sem spregledala, da sta bila moje zaupanje in naklonjenost narobe naslovljena, izkoriščena, mi je veliko izumiranje skočilo naravnost v oči; tedaj so začeli govoriti o *sedmem izumrtju*; in zame je bilo zelo skrb vzbujajoče, ko sem odkrila, da tisto, kar se mi je zdelo intimno, neizmerno intimno – trend izginjanja, potencial izumiranja – pripada svetu in je objektivno, dokazljivo resnično ter zadeva vse nas. Nenavadno, toda to me nikakor ni potolažilo. Ravno nasprotno, počutila sem se še bolj ranljivo. Počutila sem se – jaz, ki sem se tako dolgo skrivala in sem skrivala tudi svoje besede – počutila sem se razgaljeno. Kar je bilo za nekoga, kot sem jaz, nevarno.

Napisala sem nekaj knjig. Rekli so mi, da je moj slog *kemičen*, in dejansko je veliko pojavljanja in izginjanja; v nekaj stavkih se mi je uspelo znebiti več likov, enkrat pa celo polne kinodvorane. V teh knjigah so izginjale večinoma ženske. Kar ni bilo nič nenavadnega. Za povrhu pa sem bila zato otrok svojega časa, otrok stoletja – svojega, enaindvajsetega stoletja – katerega domišljijo je gonilo takšno izginjanje. Nenadno izginjanje. Nepojasljivo. Ki so ga, kot se je včasih zdelo, povzročile same, brez kakršnega koli drugega vzgiba: v prepletu mest (majhnih in velikih), v prepletu življenj (majhnih in velikih) izgine ženska. Oziroma – če želimo biti natančni – izgine *dekle*. Pogosto visoko dekle. Pogosto visoko svetlo laso dekle. Ki ima zelo rado glasbo, ali pa tišino, ali,

kot se razkrije skozi zgodbe, ki nas včasih vodijo v noč, v gozd (pri čemer sta noč in gozd lahko resnična ali metaforična), prestopanje meja. Ja, zaradi tega motiva izginule, pogrešane osebe sem – jaz, ki imam zelo pogosto občutek, da ničemur ne pripadam, da nimam ne korenin ne sidrišča, da lebdim – otrok stoletja in še več kot le to, sem celo otrok stoletij, kajti v resnici dekleta izginjajo že od nekdaj in prav izginotje je gonilo epske pesmi in tragedije. Včasih se deklice znajde v Troji. Včasih pa v peklu. Včasih se nekaj ali nekdo usmili izginulega dekleta, tako da jo spremeni v rastlino, v drevo. Tedaj živi naprej, kot si lahko predstavljamo, v neki drugi obliki. Kaj ostane od dekletovih želja, od dekletove ljubezni do glasbe ali pa do tišine ali prestopanja meja – tega ne vemo. V večini primerov pač ni več dekleta, da bi lahko to povedalo.

Nekaj se bo nazadnje vendarle pojavilo, sem si govorila; toda vse je izginjalo. Nekaj se bo nazadnje vendarle pojavilo. Želela sem si varnosti tistega, kar smo nekoč imenovali *srednji razred* in kar zdaj izginja ali je že izginilo. (Ne vem, kdaj ali kdo bo bral te vrstice; upam samo, da bosta ti dve besedi, *srednji razred*, še vedno nekaj pomenili – zaposlitev, zasebno lastnino, zadolženost, senčnike za luči nežnih odtenkov, ki ustvarjajo razpršeno svetlobo v prostoru, imenovanem dnevna soba oziroma sprejemnica; pri čemer je poudarek na svetlobi, saj tisti – tista – ve,

da svetloba naredi prostor, naredi dom; in to ne da bi bilo treba računati na samo moč prostora kot takega, kajti prostor običajnih razsežnosti ni nič posebnega, nima visokega stropa niti se iz njega ne odpirajo spektakularni razgledi; in v tem *nič*u se počutimo domačno, počutimo se varno. A morda je to lažna varnost; noge iztegnemo predse ali jih spodvijemo na kavču in razmišljamo o dnevu, ki prihaja, ali o računu, ki prihaja, ali o vojni, ki prihaja.)

Tako kot vsi sem tudi sama počela, kar je bilo v moji moči. Sprejeta sem bila v pisateljsko rezidenco francoske vesoljske agencije CNES v Parizu. Ukvarjala sem se z izjemno temo, čeprav se mi tedaj seveda ni zdela izjemna, ampak globoko melanholična. Ja, najbolj melanholična, kar jih je lahko: ukvarjala sem se s *tem, kar se ni zgodilo*. To so veliki projekti, ki zahtevajo leta dela, energije in upanja, nazadnje pa padejo v vodo. Spremenijo se v sprotno opombo, arhivsko gradivo, majčken nikoli. Ukvarjala sem se (čeprav tega takrat še nisem uvidela) z neuspehom. Lahko bi rekla tudi, da se je neuspeh ukvarjal z mano. Moj osebni, intimni neuspeh, ki je bil obenem oster in medel, nedoločen. Kaj ali kako mi je spodletelo? Tega nisem vedela in ne bi mogla reči, preprosto se mi je zdelo, da nisem tam, da nisem več v zagonu – da nisem oziroma nisem več v središču svojega življenja ali *v* svojem življenju nasploh, ampak stojim nekoliko ob strani; in naj sem se še tako trudila, je razdalja med mojim življenjem in mano samo še naraščala. Vsako sredo sem šla v prostore francoske ve-

soljske agencije, kjer sem med obiskom svojo osebno izkaznico zamenjala za značko obiskovalca. Nisem šla v vesolje; pa vendar je bila prav zaradi izmenjave ob prihodu ta možnost zame še odprta. In vsako sredo, pa tudi ves preostali čas, sem z vsemi močmi, kar sem jih premogla, poskušala zmanjšati razdaljo med mano in seboj. Zdelo se mi je, da me že dejstvo, da ostajam na mestu, da se ne oddaljujem več, stane vse energije, kar je premorem. Tako sem živela proti toku. Ni se videlo, toda živela sem proti toku. Borila sem se. In se utrujala. Malo po malo sem se izčrpavala.

*To, kar se ni zgodilo, se je zame izkristaliziralo oziroma uresničilo kot obsedenost. Neka ženska je izgini-
nila. Med raziskavami sem naletela na znanstvenico, biologinjo, ki je bila verjetno prva Francozinja, ki je potovala v vesolje. Toda kljub javnim objavam njenih dosežkov in medijski izpostavljenosti obetavne mlade astronautke – njeno ime ni bilo nikoli objavljeno, omenjajo samo nekaj delčkov njenega potovanja, nekaj majhnih vrhuncev odličnosti v tem, kar si predstavljam kot vsakodnevno garanje – po vsem tem se v pršcu dni sled za njo nenadoma izgubi. Nikoli ni šla v vesolje in vsi namigi na njeno osebnost, kakor tudi na njeno usodo, so nenadoma postali nedosledni. Zdelo se je, da so vse bolj postranski. Informacije so bile fragmentarne. Zdelo se mi je, da sem nekoliko po naključju naletela na veliko skrivnost ali morda velik škandal, ki ga nihče ni opazil. Neka ženska je izgini-
la. Neka ženska je izginjala. Pošiljala sem sporočila,*

ki so ostajala brez odgovorov. *Zadimljena sem*; spomnim se, da sem pomislila na to, da sem razmišljala točno o tem. Tega se spominjam, kajti ta misel in ta izraz mi nista bila podobna. V mojih mislih sta bila tako tuja, kot če bi odprla usta, da bi spregovorila, pa bi iz njih prišel neki drug glas, ne moj. Kaj pomeni ta dim, sem si rekla. Nikoli ni dima brez ognja. Kaj pomeni ta ogenj, sem si prav tako rekla. Toda te ne navadne misli, te tuje misli sem odrinila na stran. In za nalogo sem si zadala, da najdem to žensko, čeprav je bilo težko, nemogoče odkriti celo njeno ime – kot da bi ga nalašč izbrisali. Če ne bi bila pisateljica, bi želela biti detektivka, sem rekla kdaj pa kdaj. Seveda sem se šalila. A šalila sem se le do neke mere.

Ko sem našla žensko, ki bi morala iti v vesolje, a v resnici ni šla nikamor, ni bilo nobene skrivnosti več. Ostalo je samo razočaranje. Prva pogosto zakriva drugo. Uganka zgradi obzidje okrog resničnosti stvari, okrog njihove narave. Nobene zarote ni, ne; ali pa gre za običajno zaroto, ki je tako zelo vsakdanja, da postane neopazna; nazadnje so raje izbrali moškega. Zakaj? In kaj je izkusila, kaj je občutila ona? Tega nikoli nisem izvedela. Ko sem našla žensko, ki bi morala iti v vesolje, je bila ta že mrtva.

* * *

Kmalu zatem se mi je nekaj zgodilo. Nekakšna razcepitev. Živela sem zraven sebe in nekega dne je to od mene terjalo preveč napora. Zdelo se mi je, da me

nekdo opazuje, da nekdo ves čas vohuni za mano. Ta občutek je bil še posebej močan, kadar sem poskušala pisati; v tistem obdobju sem sicer bolj malo pisala; zaradi tega občutka, zaradi občutka, da me nekdo gleda, pa sem pisala še manj. Prišla sem celo tako daleč, da sem v svoji delovni sobi zastirala zaveso, nato sem zapirala polkna *in* zastirala zaveso, nato pa sem zapirala polkna *in* zastirala zaveso *in* obrnila računalniški zaslon tako, da nihče, ne od zunaj ne iz stanovanja (v katerem sem tedaj živela sama), ne bi mogel videti zapisa na njem. Niti tipkovnice. Niti mojih rok na tipkovnici. Niti povratnega odseva zapisa na steklu mojih očal. Ali premikanja mojih zenic. Mislim, čeprav tedaj nisem menila tako, mislim, da sem tudi sama želela izginiti. Ali pa si je to želel del mene. Nekega dne sem poklicala Sašo – nisem več vedela, kaj naj počnem, zato sem poklicala Sašo – in ga prosila, naj pride, naj me poišče z dvorišča stanovanjske zgradbe. Tistega dne nisem zaprla polken, pa tudi zaves nisem zagrnila. Ali me vidiš tam zgoraj. In prav to sem vprašala Sašo, ki ga nisem videla že štiri leta. Ali me vidiš tam zgoraj, za mojo pisalno mizo. In on je to zelo dobro razumel – takoj sem videla, da je zelo dobro razumel – vendar pa je lahkotno dejal, morala bi se spraviti na delo, saj bi bilo v tem primeru lažje in bi ti lahko povedal, ali te kdo vidi. Ali ne.

Lažno lahkotno.

* * *

Ali me vidiš tam zgoraj / ali me vidiš / tam zgoraj, za mojo in še nekaj veliko bolj vznemirjujočega, veliko bolj skrb vzbujajočega in tujega, popolnoma tujega, pa vendar odločilnega – neki paradoks, nekaj v meni, česar ne prepoznam in kar me straši. Čeprav ravno to določa, da sem jaz jaz, ne neka druga. Ne kljub mojemu nerazumevanju, ampak zaradi njega. Poskušala sem se pomiriti s svojim strahom, s svojim simptomom, s svojimi simptomi: temi kretnjami in temi čustvi, ki so bila kot misli pod mojimi mislimi. Kot da bi nekaj, kar ni jaz, razmišljalo v meni. In delovalo.

Jaz sem ob vsem tem, ob tej tujosti v sebi, delala, kolikor sem mogla. Mislim, da mi ni manjkalo poguma. Toda pogum ni dovolj. Pogum včasih celo poslabša stvari. To je območje, ki meji na norost, za katero ne vemo več, kako naj jo imenujemo, kajti tudi sama norost je izginila; a odstopa glede na merila – je svet zase in v njem veljajo drugi zakoni. To je svet, v katerem smo lahko hkrati tukaj in tam; *tam zgoraj, za mojo pisalno mizo* in *tukaj, na dvorišču*. To je svet, v katerem smo lahko prisotni in odsotni hkrati. In sklepam, da je to eno redkih območij, kar jih je, kjer je mogoče, kjer je zelo mogoče biti živ in mrtev obenem. To je nevarno območje, ki ga je treba uničiti, kajti razlika med živim in mrtvim, ta ločnica, ta meja je eden od zadnjih tabujev našega časa. In seveda se vse dogaja prav tu.

Potem nisem več vedela, kaj naj z vsem tem, s svojo šibkostjo, s svojo norostjo, s Sašo. In tako sem nazadnje vse, s čimer nisem vedela, kaj početi, tako kot tudi vse, kar se mi je zdelo preveč krhko ali preveč nevarno (krahkost in nevarnost se medsebojno ne izključujeta; ravno nasprotno; zame, na primer, je bilo nevarno, izjemno nevarno, če sem se navezala na nekaj, kar je bilo preveč krhko, kar je grozilo, da ne bo trajalo, kar bi izgubila, ne glede na to, kaj bi se zgodilo), spravila v knjigo. Da mi ni treba več misliti na to. Da mi tega ni treba več prenašati.

Nekaj se bo nazadnje vendarle pojavilo, sem si govorila.

14
15

Nazadnje sem naredila to, kar pogosto počnejo dekleta: zatekla sem se k mami. Ničesar ji nisem povedala o svoji tegobi, ona pa me ni nič vprašala. Potrebovala sem spokojnost, oziroma mir, oziroma tišino: in to pomeni, da sem potrebovala njo. Sem hčerka ženske, ki molči. Živi v tišini. Tako kot drugi živijo v udobju ali neudobju. Pravijo, da je *zazidana v molk*. Sama ne vem, ali bi šla tako daleč. *Zazidanost v molk* v meni vzbuja vznemirjujoče podobe mučenja in vraževerja iz nekega drugega časa. Ženske, moške in otroke so zazidali – da bi ti izginili, seveda, in da bi jih utišali; ampak tudi – kar je bolj nenavadno in bolj obsedeno – da bi *prinesli srečo* stavbi, ki so jo gradili. Tako naj bi v stebre Holbornškega viadukta

v Londonu zazidavali sirote, tiste izgubljene otroke, s katerimi je Anglija dobesedno prekupčevala – in so kot mali podporniki, mali gradniki, mali *stebri* junaki številnih romanov; most v zgodbah zelo pogosto stoji na njih, na njihovi nesreči in njihovem skrivnostnem poreklu. S temi otroki je Anglija dobesedno prekupčevala tudi tako, da jih je pošiljala daleč stran, v Avstralijo ali Kanado, v tiste kraje sveta, kjer naj sonce nikdar ne bi zašlo, a ki so številnim pripadnikom britanskega imperija prinesli večno noč. Nikogaršnjim otrokom, torej. Ki so jih žive zazidali v most. Da se ta ne bi porušil. Ne vem, ali je ta zgodba resnična, in ne vem, kaj naj bi držalo ta most pokonci: trupla ali njihovo trpljenje, ali pa njihovi glasovi. Kriki, ki jih je vsrkal kamen. Ki se je z njimi krepil. Ne, res ne vem, ali je ta zgodba resnična. Ampak vem, da je zame resnična vsakič, ko grem čez kakšen most. Zato imam raje viseče mostove, ki kažejo svojo navidezno ali resnično krhkost. Raje vidim, da moja varnost ni odvisna od prisotnosti in glasov mrtvih otrok.

Toda moja mama ne molči na takšen način. Njen molk ima neko drugo dobro lastnost. Prostoren je. Je skorajda prostor-čas, vzporedno veselje. Močan je. Njen molk uspeva tam, kjer številnim besedam, in celo številnim knjigam, spodleti.

Sprejela me je in me zdravila na svoj način, ne da bi kdaj rekla, da me zdravi. To je bil ta starinski način, ki me je spravljal v obup in iz katerega sem se tako kot druge ženske svoje generacije norčevala, ko sem enkrat prišla k sebi. Zdravila me je s špinačnimi za-

vitki. Z gostimi vročimi citronskimi riževimi juhami. S krompirjevimi pitami, dišečimi po nageljnovih žbicah. Zdravila me je z majhnimi krofki, povaljanimi v sladkorju, krofki, ki so bili veliki za grizljaj, celo za otroški grizljaj; in z mlečnimi pletenicami – to je bila vse do rojstva mojega sina edina zlata barva v družini. S čajem, sladkanim z medom – z medom, ki ga je dobila v kozarcih iz dežele, iz katere je odšla pred štiridesetimi leti.

Ko sem se znova postavila na noge, sem odšla. Z dvema dodatnima kilogramoma, rožnatimi lici in novo močjo, da ignoriram to, s čimer nisem imela česa početi, to, česar me je bilo preveč sram in preveč strah izraziti. Mama in hči lahko dolgo zdržita tako. Vse dokler se ne vmeša življenje oziroma čas.

Neka ženska izgine. Na poti v gimnazijo. Na vlaku. Neka ženska izgine – naštevam po spominu – v bližini muzeja. V bližini supermarketa. V bližini hotela. Neka ženska izgine med prepirom. V avtomobilski nesreči. Po pijanskem večeru. Po zelo vljudni, prijetni večerji, med katero je svetloba sveč omilila njene obrazne poteze, in to do te mere, da je bila videti nejasna, zamegljena, neobstojna, čeprav je bila prisotna. Neka ženska, toda recimo raje neko dekle, izgine iz lastne postelje. Okno je odprto. Na preprogi je sneg. V neki kasnejši različici zgodbe je to dež. Razlika je posledica podnebnih sprememb.

Taka izginotja so vsakič anomalija. Nenadna praznina, ki je gonilo pripovedi. Zgodba se začne samo zaradi tega: zaradi neke ženske, ki izgine. Gre za domnevno nenavaden dogodek, dovolj škandalozen, obscen ali tragičen, da zažene potek stvari. Seveda je to način, da govorimo o smrti, ki zadeva vse nas. Toda delamo se, kot da ni tako. Kot da bi šlo prej za izjemo kakor pravilo. Delamo se, kot da ne bi bilo nič.

* * *

Neka ženska izgine. Kakšen kliše. In potem nekega dne to ni več kliše. Nekega dne je to telefon, ki zazvoni ob nezaslišani uri, ob srečni urici, ko vsi spijo – na vaše presenečenje celo vaš otrok, za katerega se vam zdi, da nikdar ne spi – in na drugi strani linije je družinski prijatelj, ki vas vpraša, ali sedite. Tvoja mama, vam pove. Tvoja mama. Srce tvoje mame je.

Saša – ki ga vsi kličejo Ris – jo je našel. V njenem fotelju, s knjigo v roki, pred polno skodelico kave. Nekaj ni bilo prav, čeprav tega nisem ugotovila takoj, ampak šele na kraju samem: pred drugim foteljem (mojim oziroma tistim, ki bi moral biti moj) je stala prav tako polna skodelica kave. Nedotaknjena. Moje mame seveda ni bilo več tam. Ris je poskrbel za to. S knjigo v roki, mi je rekel – srce jo je izdalo, jaz pa sem se spraševala, v kaj se je zatopila ta strastna bralka, dobra poznavalka poezije, velika ljubiteljica prekipevajočih, šelestečih romanov, ki jih lahko, ko smo jih enkrat že prebrali, nemudoma znova odpremo na prvi ali kateri koli drugi strani, na sredini ali proti koncu in jih začnemo brati znova – a če se mi ne zdi, kot da se medtem pogrezam v gozd, ni vredno truda, je pravila. Ob čemer sem se nasmehnila, kajti moja mama že več ducatov let ni odšla iz Pariza, še svoje četrti ni zapuščala, niti, kot sem sumila, ni šla dlje od štirih ali petih sosednjih ulic; in čeprav mi ni bilo jasno, kaj ima s tem gozd, sem bila srečna že, ker je šla na zrak. Recimo temu tako.

Kaj je brala čisto na koncu, sem se vprašala, ta strastna bralka, ta ženska, ki je šla in je mene, ko sem bila še čisto majhna, nesla na pogreb Jeana-Paula Sartra; kaj je torej brala in v katerem gozdu se je nazadnje izgubila ta ženska, ki že več ducatov let tako rekoč ni več odhajala od doma, razen ko je brala?

* * *

Toda knjiga, ki jo je imela v roki in sem jo našla zraven skodelice kave, ki je ni popila, je bila knjiga za otroke. Eden tistih romanov, ki sem jih oboževala v mladosti, eden tistih, zaradi katerih sem morda postala pisateljica, kajti čeprav je bil v moji osnovnošolski knjižnici en izvod, knjige ni bilo več mogoče naročiti pri založniku, zaloge v knjigarnah so pošle, jaz pa sem bila tako navdušena nad zgodbo, da sem jo začela prepisovati, da bi jo imela samo zase. (Ali pa sem jo morda želela podariti Thomasu, svojemu prijatelju Thomasu, s katerim sem delila vse?) Toda prepisovanje knjige je, še posebej za otroke, dolgotrajno, kakor sem spoznala; in boli; boli zapestje, bolijo prsti; toda knjiga mi je bila tako všeč, da sem prepisala vsaj nekaj strani, morda poglavje ali dve, na roko, v črtni zvezek s svojo zavito pisavo. Šlo je za moj otroški način, da sem izrazila, kar si takrat še nisem mogla zamišljati: *To knjigo bi rada napisala jaz*. In določil je mojo usodo, čeprav bi prav tako lahko postala tatica ali celo zločinka; lahko bi uničila šolski izvod, da bi knjiga živela samo v meni. Malo je manjkalo, pa bi naredila prav to. Toda šola mi je knjigo nazadnje podarila, kar je bila ena najlepših stvari, ki jih je neka ustanova kdaj naredila zame. Čeprav sem bila edina, ki si jo je izposojala.

To je bila ta knjiga, to je bil ta izvod, ki ga je moja mama držala v rokah, a nisem razumela, zakaj; nisem si rekla, kot bi lahko in sem morda upala, da bi lahko rekla za kakšno drugo knjigo, da je nekaj v njej, en

stavek ali še manj kot to, ena vejica, dokončno ustavilo njeno srce. Ne, rekla sem si, da jo je najbrž iskala v kaosu knjig, oblačil in papirja, v katerega se je spremenilo njeno stanovanje, in jo našla za mojega sina, vedoč, da bo kmalu prišel. In potem sem s pogledom zaobjela prizor in zaradi knjige za otroke in dveh skodelic kave začela dvomiti – rekla sem si, da je videti, kot da bi čakala name; kot da bi se pripravila zame; toda jaz sem nameravala priti šele naslednji mesec, in zajeli so me strah, žalost, razklanost, saj me je pričakovala šele čez en mesec, a je bilo vse že na svojem mestu.

Živa slika, sem si rekla. Živa slika, ki sva jo tvorili z mamo, vsaka na svojem sedežu, vsaka s svojo skodelico, ta nujni, nespremenljivi del, ki sem ga nekoč doživljala kot dušenje in je bil razlog ali eden od razlogov za moj odhod, za vse moje predčasne odhode.

Saša, ki ga še ni prešinila zamisel, da bi se znebil dveh skodelic hladne kave, je nekaj rekel, ampak ga sploh nisem slišala, nisem mu namenjala pozornosti.

Ko sem vstopila, sem sprva mislila, da je ni. Mislila sem, da ni nikogar – kajti bilo je samo po sebi umevno, da je tam kot vedno: nihče preprosto ni več videl nje, bila je del stanovanja, s katerim sta bila eno. In nisem posvečala pozornosti besedam, ki jih je Ris izrekel za tem: Videl sem knjigo na fotelju, na sedalu,

in poskušal sem prižgati luč, pa ni šlo, trenutek kasneje pa je bila tam, s knjigo na kolenih.

Dobro veš, da tvoj vid ni več, kar je bil, sem odgovorila brez razmisleka.

Elektrike ni bilo. Zaradi kratkega stika je vse odpovedalo. Kdaj, je bilo težko reči, toda opazila sem madeže od voska tu in tam, na mizah, na parketu; in potem še nenavadne sledi, kot da bi bile od kurjenja ognja. Kot da bi si tako svetila (se grela?). Na steni je bila dolga črna sled blizu vtičnice, ki je najverjetneje odpovedala. Zdi se, kot da je steno obliznil velik plamen. Velik kos zavese je bil prav tako osmojen, od obrobe na sredini do višine mojih oči, kakor da bi moja mama – pregnala sem to misel – kakor da bi moja mama opazovala, kako se plamen vzpenja, vzpenja, preden bi dojela, da mora ogenj pogasiti, kar je najverjetneje naredila tako, da ga je zadušila s pletom.

Kuhinja je bila kot iz škatlice. Neomadeževana. Kakor da nihče nikoli ne bi stopil vanjo.

Nisem imela srca, da bi prespala pri njej, poleg tega pa sem v Pariz odpotovala v takšni naglici in zmedi, da nisem nikogar obvestila o tem. Nikogar nisem hotela obvestiti, ker nisem želela govoriti o tem. Povedati, kaj se ji je zgodilo. Moji mami. Moji dragi mami. Če bi povedala, bi to postalo resnično, jaz pa nisem hotela te resničnosti, želela sem jo še malo odložiti. Vzela sem sobo v hotelu. A ne v enem od tistih neosebni hotelov, ki strašijo v mojih knjigah. Ne, odločila sem se za prijeten kraj, kjer me poznajo po imenu – tistem, ki sem ga uporabljala, ko sem morala priti v Pariz, mesto, ki sva ga po zdravstveni krizi s partnerjem namerno zapustila. Prišla sem, kot da se vmes ne bi nič zgodilo. Lahko zanikam stvari, sem si rekla. Lahko zanikam resničnost. Ampak vem – in moj poklic je, da vem – da je tako težko živeti vse življenje. Da to zahteva moč, odločenost in nedvomno norost – toda trdno, dobro prekaljeno norost – česar pa sama ne premorem.

V sobi sem razpakirala majhen kovček, ki sem ga med hitenjem vzela s seboj. Moj sin je vanj spravil nekaj zame. Kot otrok sem sama počela isto za svojo mamo, kadar je kam šla: tako sem v enega od njenih kovčkov vtaknila miniaturnen kipec Miloške Venere, ki ga je v znak dobre volje poklonila uslužbenki velike moskovske knjižnice, da bi si zagotovila dostop do nekaterih arhivov. O tem sem pisala v neki zgodbi, in medtem ko se je večina bralcev spraševala, kaj

bi lahko pustila v Louvru, potem ko sem tam preživela noč, mi je eden od njih poslal fotografijo velikega knjižničnega pulta v Leninki, da bi mi dokazal, da malega kipca in mojih prstnih odtisov ni več tam, kjer sem jih pustila.

V kovčku sem našla majhnega modrega plišastega zajčka. Sin ga je imel že od nekdej – najbrž je bilo to eno od daril ob rojstvu, eden tistih predmetov, za katere ne vemo, od kod so se vzeli, zato zanje rečemo, da so *že od nekdej tu* – in se nikoli ni zmenil zanj ter ga je ignoriral na nekakšen spoštljiv način – kot da sploh ne bi obstajal, kot da tam, kjer je bila ta modra plišasta igračka, ne bi bilo ničesar, popolnoma ničesar, tako da je pri nas doma dobil vzdevek *nevidni zajček*. In potem je bil nekega dne zajček viden. In bil je izbran. Postal je izvoljen, neločljiv, vsega zaupanja vreden. Prežvečen. In zdaj je navsezgodaj zjutraj v hitrici odhajal, da bi me pospremil. Razmišljala sem o tem, kako veliko darilo mi je dal. Sama sem kot otrok vedno žrtvovala le stvari, ki mi niso prav veliko pomenile.

* * *

Dolgo, zelo dolgo nisem imela kaj povedati o svoji mami. Zame je bila zgolj skupek zapovedi o vnosu vitaminov, komolcih na mizi ali slogu oblačenja – zapovedi, ki bi jih lahko povzeli z eno samo neizogibno in splošno *Ravnaj, kakor se spodobi*. Mama mi je tako v dobesednem kot v prenesenem pomenu besede zapovedovala zglednost, kar sem ji včasih zamerila.

Ja, nekje globoko v mojem spominu ni bila drugega kot nekaj zapovedi in prgišče dejstev. Objavila je dve pesniški zbirki. V otroški nosilki me je prinesla na pogreb Jeana-Paula Sartra. Večkrat so do nje pristopile tajne službe. To so bile redne teme ob večerjah, kot da bi šlo za nekakšne družinske šale. Oče in jaz, pozneje pa tudi Saša, smo se smejali. Ona pa je samo postavila jed na mizo in zavila z očmi. Nismo se zadrževali. Nikoli se nismo pri ničemer zadrževali.

To je dejstvo. Ko sem bila stara eno leto, sem bila na pogrebu Jeana-Paula Sartra. Ne samo, da me je mama odnesla tja, ampak je potem na dolgo in široko pripovedovala, kako me je odnesla tja, tako da sem si na ta dogodek ustvarila spomin. Zbran z vseh vetrov, seveda. Pa vendar dovolj intimen, da od časa do časa obiščem Sartrov grob na pokopališču Montparnasse. Dovolj intimen, da me gane dobro znano čustvo, ko na grobu zagledam eno samo vrtnico ali sveže cvetje. V resnici – in tega mi mama ni hotela povedati ali pa sem se sama odločila, da tega ne bom slišala – je bila tistega dne tam velika množica ljudi, čeprav je bilo med njimi verjetno le malo dojenčkov. Nekoč sem si predstavljala, da bi v časopisu objavila oglas: »Iščejo se dojenčki, ki so bili na Sartrovem pogrebu.« Na enem od arhivskih videoposnetkov nacionalnega avdiovizualnega inštituta INA je neka ženska zelo blizu črnega vozila, ki prevaža truplo velikega misleca; videti je dovolj blizu, da bi se ga lahko dotaknila. In

očitno naj bi naredila prav to: ošinila vrata, pobožala karoserijo; potem pa se glede na gostoto množice oddalji s precej hitrim korakom. Oddalji se diagonalno, kot da bi se želela izločiti. Počasi, toda zelo odločno. Kot plavalca proti toku.

Moja teorija je, da odhod s Sartrovega pogreba zahteva iste sposobnosti kot branje njegovih del, predvsem če se francoščine učimo pozno, torej po dvajsetem letu. Videoposnetek je slabše kakovosti, obraz na njem ni jasno viden, toda nekaj v ženski hoji in načinu, kako se gladki gosti črni lasje svetijo v dnevni svetlobi, spominja na mojo mamo. Vendarle pa njen trup ni viden, saj ga zakrivajo drugi, in da bi jo z gotovostjo prepoznali, manjka prav to – v tem primeru jaz – kar se v resnici ne vidi. Morda sem tam, morda me ni.

In ker sem šla na Sartrov pogreb, sem verjela, da odraščam, da sem odrasla v evropski zgodovini idej. V zgodovini književnosti, filozofije. To je dokaz, da nam naša umeščenenost ne daje vedno vedeti, kateri zvrsti pripadamo.

* * *

Ob eni od zadnjih priložnosti, ko sem videla mamo, mi je rekla, da se dobiva zunaj. Ne v kavarni ali v parku, ampak na klopi na ulici. Zato sem bila olajšana. Že dolgo, še bolj pa, odkar je živela sama, sem se na vsak način izogibala obiskom pri njej doma, saj je tam vladalo nekaj, nekakšno vzdušje otopelosti ali inertnosti, ki je bilo po pravici povedano neprijetno,

a kljub temu dovolj močno, da sem se zbala, da mi nikoli ne bo uspelo oditi od tam.

Klop je bila ena tistih klasičnih pariških klopi s kovanimi železnimi nogami in nekaj zeleno pobarvanimi deskami. Prav na tej klopi bi skoraj izgubila nedolžnost. Čeprav to ni nič posebnega, kajti to nedolžnost, ki me je težila okrog šestnajstega, sedemnajstega leta, bi skoraj izgubila na številnih javnih krajih v tej četrti, kjer sem odraščala – na temnih blokovskih stopniščih, v telefonskih govorilnicah ali lokalni kinodvorani. Samo telefonske govorilnice so izginile. Koliko prostorov za erotiko, kvadratni meter tal, na katera lahko ležemo, steklene stene, na katere se lahko naslonimo – ali smo bili ekshibicionisti ali pa smo bili tako predani poželenju, ki nas je požiralo in zaradi katerega se nam je tedaj zdelo, da smo nevidni? Vse telefonske govorilnice so smrdele po cigaretah. Klopi, kinodvorana in celo videoteka so bile še vedno tam in z deljenimi čustvi sem se usedla zraven otroškega vozička, vesela, da sem se spet znašla na krajih iz otroštva, teh krajih, na katerih se običajno ne znajdemo – toda občutila sem tudi topo, razpršeno zaskrbljenost; pa tudi veselje, kot da bi se ta posebna vrlina, ki sem se je bala pri mami doma – ta občutek, da čas pri njej ne mineva – razširila po celi četrti. Edina sem, ki se je spremenila, sem si rekla, edina (s pogledom na spečega otroka), ki se je *razcepila*.

Toda mama se je prav tako spremenila. Ali pa ne, v resnici se ni spremenila: ni se hotela odpovedati spremembam, ki so ji bile vsiljene. Pandemija covida je spodbudila oziroma odkrila nekaj v njej, vrsto tesnobe, ki je včasih mejila na obliko paranoje – dezinfekcija kljuk, dezinfekcija stikal – vse, kar je vstopilo k njej, je bilo v karanteni, čakajoč na pragu, da bi bilo, če se tako izrazim, *očiščeno* na nekakšnem pragu ali v prehodnem prostoru, kamor sem bila večkrat odrinjena tudi sama. Res je, da na začetku o skrivnostni pandemiji nismo vedeli ničesar oziroma smo vedeli le malo; zakaj naj bi v tem primeru govorili o paranoji, namesto da bi govorili o preprosti previdnosti? Mama, ki je že dolgo živela sama in umaknjena, se je torej držala življenja. To sem si rekla takrat, v tem prehodnem prostoru. Toda življenje je, celo kadar se ga držimo, čudna stvar in mama je po pandemiji še naprej živela tako – živela je, ne da bi živela – ne toliko odmaknjena, ampak zaprta. Zaprta v svoje malo stanovanje, v katerem se je sčasoma obdala s stvarmi, z vnetljivimi grmadami, starimi knjigami, starimi časopisi, starimi zavojčki cigaret iz časa, ko še niso, citiram, nanje dajali tistih grozljivih slik z mrtvaško glavo in v katere je teden za tednom vstavljala cigarete, ki jih je kupila v trafiki. Vnetljive grmade. Gorljive. Vse pregreto, drobljivo stanovanje je vonjalo po suhem papirju, po lesu, po izsušenem gozdu. Čakalo je (*uso električno na novo*) samo na iskrico.